

Foto: TriArt

Rekonstruktion Utøya

Den 22 juli 2011 begick högerextremisten Anders Behring Breivik det värsta terrordådet i Norge sedan andra världskriget. Efter att ha sprängt en bomb i Oslos regeringskvarter begav han sig till Arbeiderpartiets ungdomsläger på Utøya där han sköt ihjäl 69 personer, mestadels tonåringar. Sex år senare samlas fyra överlevare i en studio i Nordnorge. Med hjälp av tolv ungdomar och en psykolog ska de rekonstruera sina traumatiska minnen.

*Den här filmhandledningen är försedd med filmklipp.
OBS! Klippen saknar svensk text.*

Om filmhandledningen

Film är ett spännande och mångfacetterat pedagogiskt verktyg där våra handledningar är till för att vägleda dig som lärare. Åldersrekommendationen, som här sträcker sig mellan årskurs 9 och gymnasiet, är just en rekommendation. Man väljer själv om man vill ta upp ett eller flera teman ur frågeställningarna och/eller om man kan viga lite mer tid till fördjupning och närstudier av själva filmmediet. Du känner dina elever bäst och vet vad som kan vara relevant och intressant just för dem. Filmhandledningen kommer även att lyfta filmerna *Utøya 22 juli* och *22 July* som utkom samma år.

Fakta om händelsen

Den 22 juli 2011 begick norska högerextremisten Anders Behring Breivik ett av de värsta terrordåden i Europas historia. Efter att ha detonerat en bomb i regeringskvarteren i Oslo, med åtta döda och minst 200 skadade som följd, begav sig Breivik till ön Utøya där Arbeiderpartiets ungdomsförbund höll sitt årliga sommarläger. Under ett 72 minuter långt terrorattentat mördade han utklädd till polis kallblodig 69 personer, varav större delen var tonåringar. 56 av dem blev avrättade med skott i huvudet. Sammanlagt mördade Breivik 77 personer och 319 blev skadade. När polisen väl kom till ön gav sig Breivik utan motstånd. Han dömdes till norsk lags strängaste straff: 21 års fängelse med fem års förlängning i taget så länge han bedöms vara en samhällsfara.

Filmen och läroplanen

Grundskolans läroplan (§1 Skolans värdegrund och uppdrag) slår fast att skolan ska bemöta främlingsfientlighet och intolerans med ”kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.” *Rekonstruktion Utøya* har tonat ned Breiviks politiska motiv, men handledningen ger kompletterande underlag genom vilket filmen kan utgöra en utgångspunkt för diskussioner om högerextrem terror idag.

Rekonstruktion Utøya behandlar effekterna av att ha överlevt en djupt traumatiserande upplevelse - massakern på Utøya. Dokumentärens särskilda form, rekonstruktioner regisserade av de överlevande själva, gör att den på ett unikt sätt främjar läroplanens mål (§2.1 Normer och värden) att varje elev ska kunna "leva sig in i och förstå andra människors situation."

De överlevandes berättelser väcker svåra etiska frågor om mänskligt agerande i livshotande situationer. Filmen utgör därför även ett utmärkt underlag för diskussioner som främjar "att varje elev kan göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden".

Handling

Sex år efter terrorattentatet samlas fyra överlevande ungdomar i en tom filmstudio i Nordnorge. Med hjälp av 12 andra ungdomar och en psykolog rekonstruerar de sina minnen av dådet. Dokumentären *Rekonstruktion Utøya* fångar i tur och ordning de fyras traumatiska ögonblicksbilder.

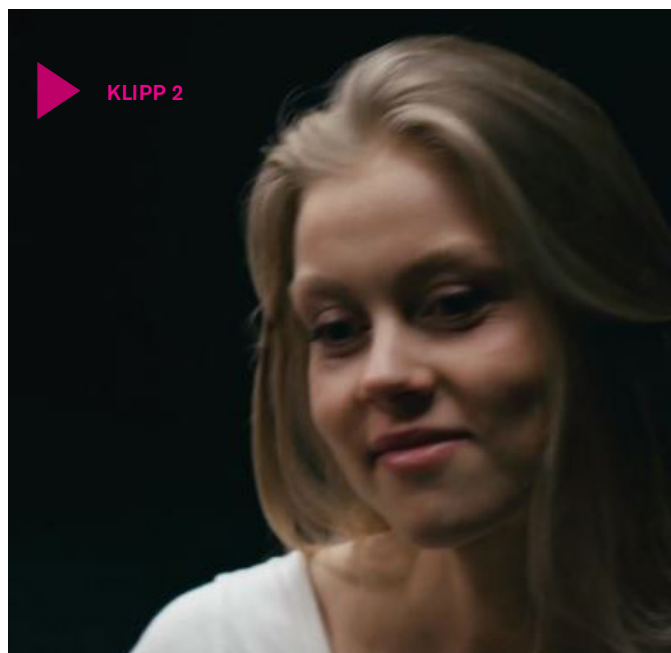

Klipp 1: Trailer för *Rekonstruktion Utøya*
Källa: TriArt

Rakel, Mohammed, Jenny och Torje berättar för de andra ungdomarna vad de minns av det som de var med om, för att samtidigt regissera deltagarna i rekonstruktioner av minnena. Alla fyra överlevare kommer att välja en person i gruppen som gestaltar just honom eller henne. Filmen klipper mellan sessionerna i den nästintill tomma studiomiljön, där vit tejp på svart golv markerar ut de platser där minnena utspelar sig, och stunderna däremellan – ofta utomhus i ett isande vackert nordnorskt landskap – där överlevarna och deras gestaltare närmar sig varandra.

Rakels berättelse inleder filmen. Vi ser hennes förberedelser: den vita tejpens över golvet, sökandet efter rätt material för att återskapa det skarpa ljudet av skott. Under ett mobilsamtal med en väninna får vi en inblick i hennes centrala trauma: att ingen, inte heller hennes väninna, hjälpte henne när hon på flykt undan skotten fastnade i ett stängsel – att alla bara sprang förbi. Vi får veta att Rakel var en glad och sportig 16-åring från Finnmark sommaren då dådet skedde, att hon och de andra såg väldigt mycket fram emot avslutningsdiscot som planerades och som de aldrig fick uppleva det året. Rakel regisserar och betraktar de unga gestaltarna när de spelar upp hennes mardrömsminnen: hur hon och vännen Tarjei hamnar i Breiviks sikte och Tarjei blir träffad när båda försöker fly. (Se klipp 2: Rakel)

Nästa berättelse är Mohammeds. Hans minne tar sin början i ”Storsalen” i huvudbyggnaden på ön, där ungdomarna hade samlats för att höra om sprängningen i Oslo. När Mohammed hör skott går han mot fönstret och ser en polis som sakta promenerar med ett gevär. ”Polisen”

Klipp 2: Rakel vid klippan
Källa: TriArt

Klipp 3: Mohammed
Källa: TriArt

möter en flicka som han lugnt skjuter – andra gången i huvudet. Mohammed berättar vidare att hans vän Ismael blev mördad på ön och vi får senare se hur Mohammed visar bilder på vännen. Gruppen hittar rekvisita, en sten som representerar bergsknallen där Mohammed utifrån vattnet såg en hel grupp bli avrättade. Vi får se Mohammed tyst betrakta ungdomarna som gestaltar hans döda kamrater, tagen av hur lik deras rekonstruktion är hans egna minnesbilder. (Se klipp 3: Mohammed).

Den tredje berättelsen är Jennys. Hon kom till ungdomsläget med sin pojkvän Tommy som hon tappade bort under attentatet. Utomhus berättar hon för flickan som gestaltar henne hur hon som barn fick lära sig att simma när hon hälsade på sina farföräldrar och att hon har sin farfar att tacka för att hon lyckades överleva så länge i vattnet. (Se klipp 4: Jenny). I slutet av rekonstruktionen spelar deltagarna upp minnet då Jenny såg att Tommy var vid liv från en buss full med räddade ungdomar och hur de alla bankade på rutan och ropade hans namn.

Torje var bara 14 år när han såg sin storebror Viljar bli skjuten. Hans berättelse avslutar filmen. Innan rekonstruktionen tar vid ser vi honom visa barndomsbilder på bröderna. Torje var liten till växten och lite av en maskot på lägret, en glad pojke med drömmar om att bli statsminister. Redan innan han såg sin egen bror gång på gång bli skjuten, varav sista gången i huvudet, hann han se mängder av kamrater bli massakrerade. Han berättar hur han simmade iväg, jagad av Breivik, och sedan bestämde sig för att hellre försöka dränka sig själv än att bli dödad av någon annan.

Klipp 4: Jenny
Källa: TriArt

Rekonstruktion Utøya slutar dock med flera positiva vändningar. Torje berättar för de andra att hans bror Viljar överlevde och återhämtade sig mirakulöst trots läkarnas pessimistiska besked. I filmens slutscen iscensätter gruppen det disco som ungdomarna på Utøya aldrig fick uppleva. (Se klipp 5: Torje).

Filmens form och innehåll

De psykologiska effekterna av Utøya -massakern

Nästan hälften av dem som överlevde Utøya uppvisade fyra-fem månader efter massakern klara tecken på posttraumatisk stress. Sju av tio led av ångest och depressioner. Två och ett halvt år efter massakern led fortfarande en hög andel av de överlevande av allvarliga psykiska men (SVT.se 21 juli 2016). Se Tips på fördjupning längst bak i handledningen.

- Vad menas med diagnosen ”posttraumatisk stress”? Hur kan detta kan yttra sig?

I en intervju med Torje i tidskriften *Fönstret* skriver Cecilia Burman följande: ”Att hitta ett gemensamt språk för vad som hände på Utøya kan vara svårt eftersom allas upplevelser är unika, men ord som ’maktlöshet’ återkommer när man tar del av överlevares berättelser. Andra känner skuld över att de inte gjorde mer för att försöka stoppa gärningsmannen, eller för att de överlevde medan andra inte gjorde det.” Se länk under Tips på fördjupning.

- Kan vi se exempel på något av just maktlöshet och skuld i de fyra överlevarnas berättelser och reflektioner? Hur och när uttrycks detta i så fall: i rekonstruktionerna, i pauserna, i ord eller med andra medel?

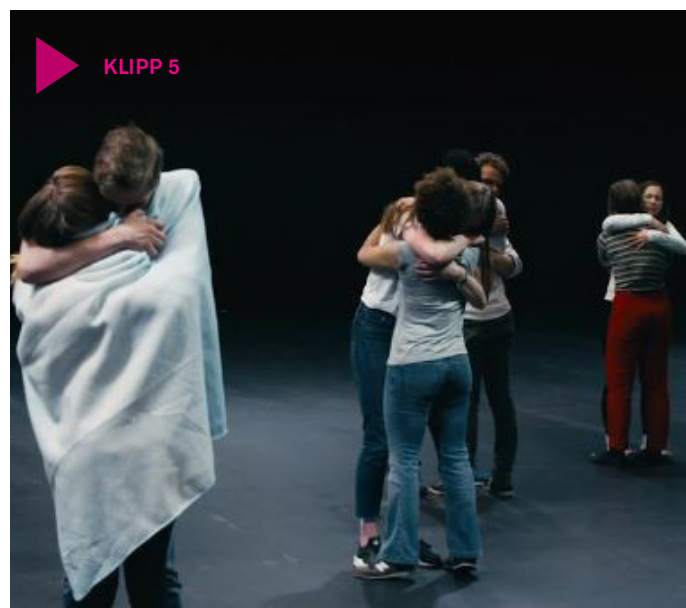
- Rakel berättar om hur hon fastnade i stängslet och ingen hjälpte henne. Hur tror ni hon känner inför det? Vad tror ni väninnan känner när Rakel ringer och frågar om hon får berätta om detta?

Rekonstruktion Utøya som terapi

Att ur minnet rekonstruera ett tidigare skeende är en metod som används i en rad sammanhang: juridiska, psykologiska, konstnärliga och så vidare. Som en del i utredningen fick till exempel Breivik tillsammans med polisen återvända till Utøya och gå igenom massakern mord för mord.

Bland tidigare filmer som använt rekonstruktioner kan Joshua Oppenheimers *The Act of Killing* (2012) nämnas – en dokumentär som skildrar hur massmördarna i den indonesiska militärjuntan på 1960-talet möts femtio år senare för att dramatisera sina dåd. Syftet med rekonstruktionerna kan variera: i juridiska sammanhang kan det handla om att samla in bevis, medan konstnärliga exempel som *The Act of Killing* kanske handlar om att förstå förövarnas psyke – och i bästa fall få dem att själva förstå det fruktansvärda i det som de har gjort. Rekonstruktion Utøya vänder på perspektivet och låter överlevarna från en massaker rekonstruera sina minnen av händelsen.

- Diskutera möjliga syften med rekonstruktionerna i *Rekonstruktion Utøya*. Fundera på vilken funktion de kan tänkas fylla för de överlevande ungdomarna, men även för de andra deltagarna. Vilka förhoppningar uttrycker Rakel i början och Torje på slutet?

Klipp 5: Torje
Källa: TriArt

Ett konventionellt grepp i dokumentärfilm är att helt enkelt intervjua personer inför kameran. Även där kan det handla om ett slags minnesarbete, att genom berättandet minnas och bearbeta.

- Finns det några avgörande skillnader mellan att helt enkelt bli intervjuad av en filmskapare och att, som de fyra överlevarna gör, leda en rekonstruktion? Fundera på dynamiken som uppstår mellan att ”bara” berätta och att få betrakta sin berättelse utifrån – rentav regissera den.
- I slutet av Mohammeds rekonstruktion lägger han försiktigt sin hand på de ”döda” deltagarna och säger att de kan vakna. En efter en ställer de sig upp. Mohammed säger att det där kändes bra, att han önskar att det hade varit så lätt på Utøya. Vad menar han? Fundera på vilken effekt det ögonblicket har på Mohammed och vad det säger om styrkan i rekonstruktionen som metod.
- Diskutera hur ni själva upplever rekonstruktionerna och miljön de utspelar sig i, alltså vilken effekt de har på er som åskådare. Se gärna klipp från *Utøya 22 juli* och/eller *22 July* och fundera: känns *Rekonstruktion Utøya* mer eller mindre ”verklig” än de andra filmerna. Förklara varför.

Att göra det ofattbara begripligt

- Tre grepp om *Utøya-massakern*

2018 släpptes tre filmer om Utøya-massakern. Utöver *Rekonstruktion Utøya*, regisserad av svenska

dokumentärfilmaren Carl Javér, kom även norska *Utøya 22 juli* (regi Erik Poppe) och norsk-amerikanska Netflix-produktionen *22 July* (regi Paul Greengrass, baserad på Åsne Seierstads bok *En av oss – en berättelse om Norge*, publicerad 2013). *Rekonstruktion Utøya* är den enda dokumentären, men även de två spelfilmerna skiljer sig från varandra i hur de har valt att skildra händelsen.

I förtexterna till *Rekonstruktion Utøya* får vi inte bara information om massakern, utan även en fråga: ”Hur kan vi förstå vad som hände?” Norska *Utøya 22 juli* inleds med att huvudpersonen kommer in i bild, tittar in i kameran och säger ”Ni kommer aldrig att förstå.” Ögonblicket senare förstår vi att hon pratar i mobil med sin mamma, men öppningsrepliken är uppenbart riktad till oss som publik. Att försöka förstå Utøya är centralt för alla tre Utøya-filmer.

- Diskutera hur *Rekonstruktion Utøya* försöker få oss att förstå det som hände. Fundera på vad det innebär att förstå något så hemskt som Utøya-massakern. Är det över huvud taget möjligt?

Norska *Utøya 22 juli* är filmad i en enda lång tagning. Kameran följer huvudpersonen Kaja från början till slutsekunderna.

Klipp 6: Torje barndom
Källa: TriArt

Källa: TriArt

Detta skapar en intensiv känsla av närvaro, eftersom vi som åskådare hålls i ett fast grepp i offrens perspektiv. Breivik figurerar mest i form av ljudet från skotten som ibland hörs nära och ibland på avstånd. En enda gång får vi se hans silhuett på avstånd och ana att han tar sikte på oss. Filmen nämner över huvud taget inte hans namn, utan benämner honom som ”gärningsmannen” och som ”etnisk norsk högerextremist”.

- Fundera på och diskutera varför man har valt att anonymisera Breivik i *Utøya 22 juli*. Jämför med *Rekonstruktion Utøya*. Hur mycket utrymme får Breivik som person i Javérs dokumentär?

Netflix-produktionen *July 22* är en mer konventionell spelfilm som försöker ta ett helhetsgrepp om omständigheterna kring Utøya. Den gestaltar händelseförloppet, från förberedelser till själva massakern, men framför allt dess efterspel. Filmen växlar på ett konventionellt sätt mellan olika perspektiv, där Breivik, hans försvarsadvokat, Norges dåvarande statsminister Jens Stoltenberg, Viljar (alltså Torjes storebror) och Viljars familj är i centrum. De verkliga personerna spelas av norska skådespelare som pratar engelska för att göra filmen säljbar till en internationell publik.

Där *Utøya 22 juli* anonymiserar Breivik gör *July 22* motsatsen. Breivik är en av filmens centrala karaktärer och den skildrar delvis massakern från hans perspektiv. Vi får veta en del om hans liv före massakern, hans politiska motiv, till och med komma hem till honom och hans mamma.

- Fundera på vilka för- och nackdelar som kan finnas med en ingående skildring av Breivik.

Kan frågan ”Hur kan vi förstå vad som hände?” besvaras om vi tittar närmare på Breiviks person och motiv? Vilka är riskerna med att ge en ideologiskt driven massmördare det utrymme?

Nyheten att Netflix var i färd med att producera en ”Breivik-film” ledde till stora protester i Norge. Över 20 000 personer skrev på ett upprop mot filmen och det talades om Netflix-bojkott.

- Diskutera varför en Netflix-film om massakern väckte så starka känslor. Undersök hur Vegard Løkken som startade uppropet mot filmen motiverade detta. Håller ni med om hans argument?
- Undersök responsen på *Rekonstruktion Utøya*. Var den lika kontroversiell? Om inte, varför?

Bild: TriArt

Rekonstruktion Utøya som minnesarbete

När Jenny försökte ta sig från ön gjorde skotten och skriken att hon inte orkade simma. Istället la hon sig och flöt på rygg med öronen under vattenytan. Vi får se Jenny och flickan som gestaltar henne tillsammans iscensätta händelsen. Långt uppifrån i ett slag fågelperspektiv, till ljudet av stråkar, fångar kameran deras närmast meditativa armrörelser som speglar varandras. En stund senare, efter att Jennys rekonstruktion är klar, ska vi få se hela gruppen i ett badhus. Den sista bilden är i fågelperspektiv: flickan ligger ensam på rygg och flyter i bassängens vatten.

- Fundera på vad den sista bilden kan symbolisera och hur den hänger ihop med det som föregår den: Jennys berättelse, Jennys och flickans gemensamma rörelser när de flyter på studiogolvet.

Som framgår av *Rekonstruktion Utøya* kan människor reagera väldigt olika på trauman. Torje berättar hur han i samma ögonblick som han simmade bort från Viljar redan hade glömt att han hade sett brodern bli skjuten. I en intervju i Fönstret berättar Torje att det han drabbades av kallas kognitiv dissociation och i filmen får vi veta att han fortfarande stänger av när han tänker på massakern. I intervjun med Torje får vi en fördjupad inblick i vilka effekter massakern har haft på honom. Han ger även en kraftfull beskrivning av varför han valde att vara med i *Rekonstruktion Utøya*.

- Läs och diskutera intervjun med Torje i Fönstret. Går det att se i filmen om rekonstruktionerna får den terapeutiska effekt som han hoppats på?

I en av pauserna får Mohammed frågan om han skulle vilja sudda ut minnena från massakern. Han svarar att han kanske skulle sudda ut smärtan men inte minnena, av respekt för de döda. Han säger att det är viktigt att föra minnena vidare. Det han uttrycker är en bärande idé i mycket av den konst och kultur som produceras. Kollektiva trauman leder ofta till ett kulturellt minnesarbete, där en film som *Rekonstruktion Utøya* bara utgör ett av många möjliga exempel.

- Undersök på vilka andra sätt som man i Norge har valt att minnas Utøya-massakern. Se till exempel hemsidan till 22. juli-senteret, en permanent utställning i Oslo (22julisenteret.no.)

- Läs mer om den svenska konstnären Jonas Dahlbergs skrotade monument "Memory wound". Hur gick diskussionerna kring det?

Dokumentären och rekonstruktionen

Dokumentärfilmaren Carl Javér har valt att låta de fyra överlevande själva instruera förloppen. Att låta dem rekonstruera händelseförloppet blir ett sätt att upplåta den roll dokumentärfilmaren vanligtvis har till någon annan. Man kanske kan säga att Javér, genom dramaturgi, klippning och kameraarbete "ramar in" de fyra överlevandes rekonstruktioner.

Källa: TriArt

- Fundera på den kreativa dynamiken mellan Javér och de fyra överlevande. Hur stor "konstnärlig frihet" verkar de fyra ha i förhållande till Javér som filmskapare?

Javérs "inramning" av *Rekonstruktion Utøya* som helhet blir kanske tydligast i relation till hur Torjes berättelse gestaltas. Att Torjes bror överlevde massakern är välkänt i Norge och sannolikheten att ungdomarna i filmen inte kände till det är liten. Ändå framställs slutet rent dramaturgiskt som en djupt rörande uppenbarelse för de andra deltagarna.

- Vad kan syftet vara med sättet på vilket Torjes berättelse är strukturerad?

Högerextrem terror – vår blinda fläck?

Nittio minuter innan Oslo-bombningen mejlade Breivik ut ett 1 518 sidor långt politiskt manifest där hans ideologiska utgångspunkter blir tydliga: Breivik är en högerextremist som ser vänstern, invandringen, feminismen och inte minst islam som sina och Europas fiender. I manifestet och även i senare förhör påstår Breivik att han ingår i en tempelriddarorden och att hans terror-dåd är ett led i ett korståg mot islam. Organisationens existens har inte kunnat bekräftas och mycket tyder på att han agerade ensam, men de politiska premisserna för hans dåd gör att han ändå bör förstås som en del i ett större maskineri av högerextremism, våld och terrorism i världen idag. Han citerar inte bara själv en rad högerextrema – i synnerhet antimuslimska – inspirationskällor, utan kom själv att inspirera den antimuslimska

terroristen Brenton Harrison Tarrant som i mars 2019 massakrerade 51 muslimer under fredagsbönen i en moské i Christchurch på Nya Zeeland.

Sverige anses ha varit relativt forskonat från terrordåd. Efter Röda armé-fraktionens härjningar på 1970-talet har endast två terrorklassade dåd begåtts: en självmordsbombning i Stockholm 2010 samt Rahmat Aki-lovs attentat på Drottninggatan 2017. Båda har klassats som islamistiska.

Å andra sidan visade en studie från Forsvarets Forskningsinstitut i Norge 2015 att Sverige är det västeuropeiska land med flest högerextrema mordhändelser per invånare de senaste 25 åren. Se artikeln på Sveriges Radios webbplats som ni hittar under Tips på fördjupning. Bland de mest uppmärksammande fallen finns "Lasermannen" John Ausonius som mellan 1991 och 1992 begick åtminstone ett mord och tio mordförsök. Här finns även Peter Mangs som mellan 2003 och 2010 begick åtminstone två mord och åtta mordförsök, samt Anton Lundin Pettersson som i oktober 2015 mördade två vuxna och en tonåring på en grundskola i Trollhättan. De tre fallen har åtminstone två saker gemensamt: samtliga mord hade politiska motiv – målet var att mörda människor med utländsk härkomst – och inget av dem kom att klassas som terrordåd i Sverige.

- Vad är egentligen terrorism? Undersök hur terrorism har definierats historiskt och enligt svensk lag. Se länk under Tips på fördjupning.

Bild: Från *Utøya 22 juli*
Källa: Nordisk film

- Enligt ett av lagens kriterier är terrorism dåd som syftar till att "[i]njaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller befolkningsgrupp." Diskutera vad som kan menas med befolkningsgrupp. Vilken effekt tror ni att Lasermannens eller Peter Mangs härjningar hade på befolkningsgrupper med utländsk härkomst i Sverige? Diskutera varför detta inte ses som terrorism i Sverige idag.

Varken *Rekonstruktion Utøya* eller *Utøya 22 juli* ägnar större utrymme åt en politisk analys av massakern, men i *Utøya 22 juli* får vi åtminstone en hint om en rådande tidsanda. När deltagarna på ungdomsläget får höra om sprängningen i Oslo säger en rasifierad kille, Issa, att han hoppas att det inte var muslimer, att det kommer att bli ett helvete. Detta leder direkt till spekulationer bland de etniskt norska ungdomarna och Issa drar sig snabbt ur diskussionen, klart illa till mods.

När nyheten om sprängningen i Oslo nådde Sverige var reaktionerna på sociala medier snabba. Linus Bylund, dåvarande pressekreterare i Sverigedemokraterna twittrade: "Nästa jävel som ojar sig över hur synd det är om alla snälla muslimer när det ligger blödande norrmän på gatan kommer avföljas!" Kent Ekeröth, riksdagsledamot i samma parti twittrade: "Någon som vågar sig på en gissning vem som ligger bakom bomberna i Norge?". Han följde sedan upp: "Nej, jag kommer inte kalla er islamofober."

När det visade sig att Breivik inte var muslim utan tvärtom en vit antimuslimsk terrorist av det högerextrema främlingsfientliga slaget, ändrades tonläget.

- Diskutera varför många norrmän och svenskar direkt drog slutsatsen att Breiviks dåd begåtts av en muslim? Fundera på vilka effekter den sortens spekulationer kan få. Vad menar Issa med att "det kommer att bli ett helvete" om det visar sig att terrordådet i Oslo begåtts av muslimer?

- Fundera på om det finns skillnader mellan hur allmänheten reagerar på terrordåd om de begås av islamister eller av vita högerextremister. Har ni stött på uttryck som "alla vita är terrorister" i samband med att vita högerextremister har begått terrordåd? Tror ni att en ökad hotbild mot alla etniska svenskar uppstår efter att vita högerextremister som Breivik begår sina terrordåd?

I förordet till nyttgåvan av *Lasermannen: en berättelse om Sverige* skriver författaren Gellert Tamas att terrordåd begångna av högerextremister beskrivs utifrån individualpsykologiska förklaringsmodeller medan våldsdåd av militanta islamister sätts in i ett synbart kulturellt, religiöst och samhälleligt perspektiv. Högerextremister som Ausonius, Breivik och Mangs beskrivs oftast, enligt Tamas, som psykiskt sjuka galningar

Bild: TriArt

— oavsett vad de själva framför som motiv för sina handlingar, medan till exempel islamisten som sprängde sig själv i Stockholm 2010 blir den ideologiskt övertygade terroristen och psykologiska förklaringar lyser med sin frånvaro.

- Diskutera varför det finns en tendens att reducera högerextrema dåd till galna individers handlingar, medan islamistiska dåd tenderar att tolkas som ideologiska och kulturella uttryck?

Högerextrema terrorister beskrivs ofta som ”ensamvargar”. Expos chefredaktör Daniel Poohl förklarar att termen är missvisande eftersom de oftast radikaliseras på sociala medier: ”Det är vår tids högerextrema terror. En blandning av rasismens långa historia av våld och terror som har flyttat in i digitaliseringen och individualismens tidevarv. [...] Anders Behring Breivik, Peter Mangs och nu Anton Lundin Pettersson. Alla och envar är de ensamvargar i flock.” Se länken till Expo under Tips för fördjupning.

- Fundera på era egna erfarenheter från sociala medier. Har ni stött på plattformar där hatfyllda inlägg om till exempel invandrare eller muslimer är vanligt förekommande? Diskutera vad man kan göra för att hindra att sådana hatgrupper blir grogrund för en ny Breivik eller Peter Mangs.

TIPS PÅ FÖRDJUPNING

Se

July 22

(regi: Paul Greengrass, 2018, Norge/USA)
Spelfilm om omständigheterna kring Utøya-massakern.

Utøya 22 juli

(regi: Erik Poppe, 2018, Norge)
Spelfilm om Utøya-massakern.

Läs

"Överlevaren", intervju med Torje i tidskriften Fönstret (2018).

<https://www.fonstret.se/artikelarkivet/reportage/overlevaren/>

"De överlevde Utøya men klarar inte att leva", artikel om effekterna av massakern, SVT.se, 21/7-2016.

<https://www.svt.se/nyheter/utrikes/de-overlevde-ut-oya-men-klarar-inte-att-leva>

"Rekonstruktion Utøya låter överlevarna hålla i regipinnen", essä av Anne Bachmann, FLM.se, 19 oktober 2018. De tre Utøya-filmatiseringarna från 2018 analyseras och diskuteras.

<http://flm.nu/2018/10/rekonstruktion-utoya-latter-overlevarna-halla-i-regipinnen/>

"Vad är terrorism?" Kort sammanfattning av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
<http://www.sakerhetspolitik.se/Hot-och-risker/Terrorism/Vad-ar-terrorism/>

Lasermannen: en berättelse om Sverige, facklitterär bok av Gellert Tamas, 2015, Ordfront. Om John Ausonius rasistiska mord och mordförsök i Sverige på 1990-talet. Ordfront Förlag 2015.

"Sverige har flest högerextrema mordhändelser", Sveriges Radio (20150311)
<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6293581>.

Carl Javér skriver dagbok från arbetet med *Rekonstruktion Utøya*.
<http://povfilm.se/38/carl-javer-om-fyra-ar-med-ut-oya/>

Expo.se, 25/10 2015

PRODUKTIONSINFO

Sverige, 2018

Regi: Carl Javér

Producent: Fredrik Lange

Manus: Fredrik Lange, Carl Javér

Foto: Henrik Bohn Ipsen (huvudfotograf), Trude Berge Ottersen, Martin Otterbeck

Musik: Kjetil Schjander-Luhr

Distribution: TriArt

Tekniska uppgifter

Originallängd i minuter: 91

Åldersgräns: Från 11 år

Sverigepremiär: 2018-10-19

Redaktion:

Text: Jonathan Rozenkrantz

Redaktör: Anna Håkansson

Svenska Filminstitutet, september 2019

KONTAKT

filmiskolan@filminstitutet.se

<http://www.filminstitutet.se/filmpedagogik>

Observera

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar.

Här kan ni lära er mer om hur en hittar och bokar film för visningar i lärande sammanhang.
<https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmiskolan/om-att-boka-skolbio/>